

ניגוריון / (אשר) סלל/ את הדרך אל דרך בורמה. העוקפת / את הדרך אל דרך הבריה ירושלים, / בעצמות נערים מן השואה" תוך שהוא מרמז לקרבות על לטרון בה נהרגו "נערים מן השואה" לא מעטים.

זכרת עוון

הסערה שפרצה בעקבות פירסום השיר איימה לגמור כל מה שגבא לפני ואחריה כסיפורת העברית מזה שנים. מה לא כתבו כנגד השיר? שלא רייק בעובדות ואפילו שילף אתגור שהרי בקרבות לטרון וכן בפריצת הדרך לירושלים נפלו הרבה יותר צברים לידי הארץ מאשר אנשי גח"ל; שהשיר, דיבר כמכונן עוון. לא דובר תוכחה שנקבע על ידי קורבנות של מותגני הגח"ל במילחמת העצמאות. אלא כעדות-שקר. שכן הוא (השיר) משליך בריעבד את מחורבנות ההווה על הימים ההם" (חיים גורי); שהוא מהווה "התיאור מעוות והשקרי של היחסים בין ותיקים כניכול ועולים חדשים בשנות המאבק על העצמאות ובימי העליה ההמונית; שהוא מייצג "מיסדן סיפורי (אקדמי) הרטני" שאין לא אח ורע; בשום (ספרות לאומית" (חנוך ברטוב).

האחרון אף הכריז כי "אני הייתי שולל את הפרופסורה שלו (של בנימין הרושובסקי) רק בגלל האנאלוגיה הזאת בין פטר הגדול לבין גוריון, כמו הוא הוא זה שמעניק פרופסורות והוא זה שבכוחו לשלול אותן ממקום מושבו הכסוח במעריב. הגדיל לעשות שוטה אחד בדבר השישורה על דרך הסוגסטיה וכותרת-המישנה של רשימתו (אפוס היטלראי) בין יצירתו של הרושובסקי לבין "יצירות אמנות יפהפיות" שעשויים היו ליצור מאיר כהנא. היטלר וגבלס. במילים אחרות: "פטר הגדול" הוא שיר יודיאר נאצי, שיר שכולו שקר וכוכים והכפשה.

והנה, מה עושה אלוהים, כמו שאומרים ביידיש, מופיע על מדי מגד (אבנרי). מנין פלמ"חניק מיקצועי, מפיץ רוחייהלמ"ה, מצניח הפלמ"ח בסיפורת, כותב את כרוזי הפלמ"ח וסיפרי ה"פלמ"ח... על חשבון בחורים פשוטים וצנועים שלאמדו וסבלו, נפתחו בהגנה, אגב, תפיסה שלה אין מגד עצמו מנצח (בשורה). "השובר את הסערים" אבל מוטב כאמת שנקרא מקצת דבריו של מתי מגד עצמו (לא להחליף, חלילה, עם אחיו, אהרון).

התקדימי הרישמי היה, חבר המטה של ההגנה באירופה, כספר הפלמ"ח כתבתי ש'זה היה מיבצע גדול'. לאמיתו של דבר הכל היה חטמאריש. לא במתנה העוקרים התגוררתי, אלא במינאריש. ושם הייתי ממונה על כתיבת כרוזים וחבורות. אותן פאזות ומליצות כמו בעלונים הפלמ"ח. אחד העוקרים, איש משכיל מאוד, היה מחרגם אותם ליידיש, לאחר זמן עתיד הייתי לפגוש אותו בפגישה טראגית, מופעזת (הוא נהרג בקרב לטרון) — נ"ז. בנוסף לכך אמורים היינו לאמן אותם. חילקנו אותם לפלוגות, מחלקות וכיתות וערכנו להם, אימונים' שהתבטאו בתרגילי-סדר ובתרגילי מקלות-ק"פ (קרב פנים-אל-פנים) — נ"ז. הדבר עלה להם אחר כך בחייהם. אולם הרב הגרוע ביותר הכור לי היה היחס אליהם. אם להתוודות על האמת, הרי ראינו בהם יצורים נחותים בעצם. אנחנו היינו החב"ד ר'מנים. הישראליים החדשים, הגנבורים, אלה שלא הולכים כצאן לטבח. והם — יהודים מיסכנים, גלותיים. אם נרבר בכנות, הרי שהיתה מדינה נוראית של בוז מצידנו. יותרה, גבהות-לב. דיברנו אליהם כפטרונים, למעשה כמעט ולא דיברנו... בעיקר נתנו פקודות."

חלום בלהות

מתי מגד עובר לתאר סיטוי של שירת עולים בת 1,500 איש בהריהאלפים, והנה אנו מוצאים עצמו על סיפנה של ספינת-מעפילים. על סיפנה? לא, לא כריק. אני שוב מצטט: "הוועה היא שלמות שכלה הוכרזה מדינת ישראל, היתה משום מה הוראה שסור לה עם לעלות על הסיפון, שלא יתגלו. וכך, בספינה עם מאתיים מקומות, הועמסו אלפיים פליטים, וכולם כלואים בתוך כסן האונייה במשך כל זמן הנסיעה, החוסים, מיטלטים, מקאים, שמונה ימים רצופים, ולא יוצאים לנשום בגלל ההוראה. אנחנו, הפלמ"חניקים האמיצים, היינו כמובן על הסיפון."

והנה, אנחנו מתקרבים לטרון. "למולם הרע היו כמה מאות מתוכם (מתוך יוצאיהמתנות — נ"ז) רשומים בכרטיסיה שלנו כפלוגות, מחלקות וכיתות." כך מצאו עצמם בלטרון באחד הקרבות העקובים-מרים של מילחמת העצמאות כולה. "היה לילה בלטרון. לא היה להם מושג איפה הם. גם אני לא ידעתי... וכשהאיר יום, יום המסין נורא. התחלנו להתקדם הישר אל המיבצר, מול

התותחים הזורים. מסכיבי מאת המעפילים שירדו מן האונייה, שלא ידעו איפה מלה, שאיש לא ידע את שם, שלא היינו מלה, מהשפה שהמפקדים שלהם דיברו... אפילו להשתמש בנשק אינם יודעים. אני מנסה לדבר אליהם, אבל הם לא מבינים את שפתי. כמו חלום-בלהות."

וכל השאר הריהו כתוב בסיפרי ההיסטוריה בליוויית מראי-מקום וציטוטים, וכן כל העובדות הברוקות: כמה בדיוק, מאיזה ארצות, כמה צברים וכמה, גחלייצים" וכפי שנקראו בעגה של אותם ימים). וכו' וכו'.

הוויכוח לא תם, ולא הבאתי את הדברים מתוך יומרה שדי בהם כרפי לשים לו קץ. ייתכן מאוד שדבריו של מגד רצופים אידיוקים (הוא לא היה "חבר המטה בגור צופים" אפילו הושמעה שנה שלא היה על סיפון האונייה שאת הפלגתה הוא מתאר). אבל ניכרים ריבוי אמת. ואם דיברי אמת כן, הרי גשורת אמת על אחת כמה וכמה. מה גם שהדובר, מתי מגד, כמיקרה זה, מרגיש שהוא "מעידורק" על עצמו. "ואל "הרגשת-האמת" של גבי רניאל מצטרפת עתה, באורח בלתי-רצפוי לגמרי, עוד "הרגשת-אמת" — מהצד השני של הגמירס, אם אפשר לומר כך.

ועל שתי הרגשות-אמת עוד אין שוללים אצלנו (לפי שעה) פרופסורות. רק כותבים שירים ומנהלים יכווחים.

נתן זך

תיאטרון

מיתוס

על קרשי הבימה

מאת: י. גורדון
תיאטרון הבימה
תרגום ועיבוד: מרים קיני
בימוי: עמית גיל

תיאטרון הבימה לוקח עצמו משימה אריה. המחזה מירלה אפרת הוא יותר מאשר טקסט דרמטי שיש לתרגמו לשפת התיאטרון שול 7/1986. מירלה אפרת הוא כראש וראשונה ציון-דרך בהיסטוריה של מחזאות היידיש, ומאשר מכובד בתולדות התיאטרון היידיש, וכמעט מיתוס על בימת תיאטרון הבימה העברי. ועם מחזה, שמיקר גדולותו היא מקומו ההיסטורי ומעמדו המיתי, קשה לומר. ובכל זאת, תיאטרון הבימה עשה זאת.

למחזה הכתוב שלושה מאפיינים מרכזיים: (א) עלילה פשוטה בעלת כיוון ברור: קורות משפחה של סוחרת ועיריה שכלתה לוותר תחתיה, משתלבת על ביתה גורמת לה לוותר על רכושה ולעקור אל ביתו של מי שהיה מנהל עסקיה. (ב) דמויות שטוחות, יותר "טיפוסים" מאשר בני-אדם: מירלה, אשת-עסקים מצליחה, אצילית ומסוכנת-מירלה, הבן הכבד, רעה, תכנית רופפת כוח וממון; יוסלה, הבן הכבד, מוסיקאי חלשי-אופי ונכנע; רוניה הצעיר, גנדרן יהיר וחצוף, ואחרים, המשרתת הטובה והורי הכלה החנפים. (ג) אווירת אורגנות ופאתטיות המלווה את האירועים לכל אורכם והופכת לריגושה "שמאלצית" סוחפת ומתקתקה לקראת הסיום. עובדה פשוטה, דמויות-טיפוסים ואווירה גשנית, ובכל זאת הצגת תיאטרון יפה ומעניינת.

העומרת בדרישות בימה עכשווית. הבימאי עמית גיל השכיל להעמיד את האירוע התיאטרוני כולו בסיוע של אויפוק. המוסיקה של ולדי שצמן מן הכליזמריים יהודיים ועם זאת חזקה מן הכליזמריים הבכיינית האופיינית. התילבושות שעיצבה טובה קליינר-סרן משקפות את המוצא, התקופה והמעמד, ועם זה משוחררות מן המאפיינים הבוטים, המוכרים כל-כך, של הכניס היהודי העיירית של מירוד-אירופה. והמישחק: מישחק של רוב המשתתפים מצטיין במידה רבה של איפוק, דבר שמעניק מימד של עומק כלשהו לרמויות החדר-ממריים שטוחות. כך לואה קניג הנפלאה בתפקיד מחלה המשרתת, כך מוסקי אלקלעי הנהדר בתפקיד נחומצה, כך עמי ויינברג בתפקיד הבן הצעיר יוסלה, וכך גם שמעון כהן בתפקיד הבן הצעיר רוניה.

מישחק של מרים זוהר במירלה אפרת ושמואל רודנסקי כשלמון, ראוי לציון מיוחד. באמצעות מישחק מרומז לעיתים, שליטה עצמית מושלמת ו... נתוני-טבע, מעמידה מרים זוהר דמות אשה יפהפיה, מסוכנת ואצילית, ועם זה אנושית ורגישה. איתה מחולל שמואל רודנסקי פלאים בדרך המאופקת בה הוא בונה

מירלה אפרת: שמואל רודנסקי וליאה קניג

את דמותו של איש-האמונים, הנאמן שהוא גם תכנן ונהנתן ערמומי. מי שחורגות ממיסגרת האפוק הן שיינדלה הכלה, בגילומה של יעל פרל, וחנה-דבורה, האם, בגילומה של רבקה גור. שתי אלה מעמידות דמויות הקרובות לאי-מעט לטיפוס הקרי קטורה האופייניים לתיאטרון היידיש המסורתי. ואי-אפשר שלא להזכיר את תרומתו המיוחדת של מעצב התפאורה, אלי סיני עיצב תמונות בימה נאות ומרשימות, וכדרך המחזה כולו, מאופקות. את המופלא והקסום תרמו חילופי התפאורות, בתנועה איתת, לעיתים רב-כיוונית, חדרו החללים זה אל תוך זה בהרמוניה קינטיית של צורות וצללים. כך חדר הפונדק אל תוך הלילה הריק הגשום, כך נירקם ביתה המהודר של הגבירה בתוך חדרו הפונדק, וכך הלאה עד לתמונה האחרונה, חדרו העשיר, שביטחו על שלמון.

וכך, באמצעות בימוי רגיש, מישחק מעולה ובימה מרשימה, הפכה המלודרמה שהיתה למיתוס להצגת תיאטרון טובה ומתנה.

עדנה אלוני

תרבות

טריטוריה אהובה, או: במילחמה כמו במילחמה

כקורא שירה — ואולי ראוי להוסיף: כקורא צמא — אני מבקש לומר ששיריה החדשים של דליה רביקוביץ הם בשבילי כמקור-מיס-חיים ומקור לשימחה. אני חושב, שהם חג ושימחה גם לסיפורת העברית, פוחת המשורר ישראל פנקס את דבריו על הספר אהבה אמיתית כמוסף הסיפורתי של הארץ. דבריו מצטיינים בטון לתרבותי וגלוי, ומתונים בניכונות-רוח כלתריגלה. אם הם משקפים סובייקטיביות אהרת, הרי שזו עדיפה תמיד על פני סובייקטיביות זדונית, אוביקטיביות מוחלטת בהערכה סיפורתית, ולטעם אשר איש משתקפים בה העדפה, סטיות-הלב וטעם אישי. מצויה, ככל הנראה, רק בנפשו האלקטרונית של מחשב.

כצפוי, רפתחה החינה סביב סיפורה החדש של דליה רביקוביץ, אשר הופיע כעשר שנים לאחר תהום קורא ראה גם רשימתה של ציפי שחרור כמוסף זה. וכצפוי, גם כאן, כנשאר תחומי מה שמכונה אצלנו חגיגת תרבות, כבר נמצא מי שהפכו אירוע זה, חגיגת רוחני ככל שיהיה, לזירת התגוששות, ואת ספרה-שירים — למעין "משתנה" חדש בוירה, מעין קלף ניגוח טוב שיש להשתמש בו בעיקר לחיסול חשבונות עם אחרים, כפי שיקרה כמעט בכל יוזמה סיפורתית זו או אחרת בקריית-ספר שלנו. ובמילחמה — כמו במילחמה, במיוחד כשמדובר בספר חדש של משוררת חשובה

שאינה מרכה לכתוב, אף שאין נקי הימנה מהשתייכות לקליקות, וכך, בהיחפוז אל העמדה הקבועה, מוטלים לזירה כליו הככדים של כל מבקר ומבקר, ומוצאים מן הימ"חים סוללות ההיגדים האוטומאטיים, הקונספציות החוזרות על עצמן, ושאר פילפולי הפולמוס ואכזריו. ואם במילחמה עסקינו, אזי גם הסיגנון מילחמתי וגם המטאפורות מילחמתיות וגם הקצב מילחמתי וגם המסקנות מילחמתיות וגם הטמפראמנט מילחמתי. הכל מילחמתי, ולא נותר עוד דבר בעל ערך רוחני, תרבותי וסיפורתי, אף שמדובר — בסופו של דבר — בספר-שירה. ברשימה תחת הכותרת, "טריטוריה אהובה של שירה", הדנה בכיכול ורק בכיכול כסיפורה של דליה רביקוביץ, מציב ארציון ברתנא (מעריב) מיבנה התקפי, המוכיח מארבעה ממשציות סיפורתיות, הלא הם, "מימנה רך, משמאלה עמיח, על ראשה שכנית אבידן" ובתוך דליה רביקוביץ הנצמדת למיבנה זה. בחן רב.

מלכתחילה ברור כי כל זה אינו אלא וריית חול בעיניים. שכן אין לברתנא שום עניין בשום "מיבנים" שבועלם, ורובי הערותיו ופסיקותיו, שהן אישיות ומרשעות כהלכה (חלקן אף חורג מתחומי הסיפורת), מופנות כלפי נתן זך, שהוא ככל הידוע, אינו צד כלל בתגינה זו. באתה מירה של הקשר, היגיון והסתברות ניתן היה להשתמש כסיפורה של דליה רביקוביץ כדי לשגר חיצוי רעל קטנים לעברם של רבי יהודה הלוי, פראנץ קפקא או יוגמונט פרויד. והתחבולות הרצני-זנטיים המסורבלות המופעלות כל הן כה שקופות עד שקשה, כאמת קשה להיזכר ברוגמה יפה וקולעת יותר למימצאים שאותם הוקיע שבוע קודם לכן חברו-לפסל-המבקר של ברתנא, גיורא ליש, אף הוא במעריב; מימצאים שכללו בין היתר: מעשי יוון, הולכת שולל, דרכי רמיה וכו', שהפכו במרוצת הזמן לנומרות מובילות בעולם התחונן של הביקורת. שברתנא הוא נציגה המובהק, אחת כי לא היחיד.

וכך, כל עניין ה"מיבנה" ה"דור" או ה"מיש" מרת" שהכניס לכאן ברתנא רק כדי לסלק אותו אחר-כך, מבוסס על הצנייה-מיתית וסילופים גסים ומחוצפים, אם מיבנה-כחבורה או הריס דליה רביקוביץ ו"שכנית אבידן" מעולם לא שזנו זו בצד זו בחבורה אחת (גם לא בלקראת הידועה-בציבור, שבה לא השתתפה דליה, ואשר אבידן, הצעיר בחמש-שש שנים ממרבית חבריה, לא נמנה מעולם עם "האבות המייסדים" שלה — אם אומנם אפשר לדבר כאן על "אבות" — ורק בחוברת 3, האחרונה, שליווה תש"ד, 1954, פרסם בה שיר אחד: "חילוף מישמרות") — מיבנה" בהוראת "דור" או "מישמרת", מדוע נעלמו מכאן שמותיהם של משה דור, משה כדשאל ואריה סיון — האחרונים תלמידים מובהקים של ה"אבות" ה"חילוף הראשון, שגם ערך, כמובן, את סיפורו הראשון של משה דור, ברושים לבנים? האם אלה השלושה יוצאים ממקומות מחבואים ומוהים כאנשי לקראת רק כשמדובר בחלוקת סוכריות וצל"ש" ושבים ומוצפים בהם, כבמטה קסמים, כשמגיעה עיתן של ההשמצות? או הופכת אותה חבורה עצמה של מי שהיו אך (המשך בעמוד 32)